

Zarůstající pískovna na okraji odkaliště u Vřesové. Foto Petr Krása.

Divočina za humny – úvodní díl průvodce zajímavou přírodou dolů, lomů, odkališť, těžných rašeliníšť, výsypek a odvalů v Karlovarském kraji

Vladimír Melichar,
AOPK ČR, Správa CHKO Slavkovský les
a Krajské středisko Karlovy Vary

Otvírání povrchových lomů nerostných surovin působí destruktivně na původní vegetaci a faunu. Těžba narušuje vodní režim, kontaminuje okolí prachem a zatěžuje zvýšeným hlukem. Nesporný je vliv na krajinný ráz, rozsáhlejší doly přímo utváří charakter krajiny a mění krajinné dominanty.

V tomto úvodním příspěvku a v následujících částech seriálu bychom vás chtěli přesvědčit, že z pohledu přírodovědce nemusí být těžbou přeměněná území jen nezájímavou „měsíční“ krajinou. Ukážeme vám, že pro řadu zajímavých a vzácných druhů rostlin a živočichů jsou unikátním biotopem, umožňujícím jejich přetrvávání

v kulturní krajině. Pokusíme se vám představit vybrané, dobře prozkoumané lokality na Karlovarsku a přesvědčit vás k jejich návštěvě. Můžete tak být svědky nově vznikající divočiny často v blízkosti sídel.

Hned na počátku seriálu se budeme věnovat otevřeným jámovým lomům, jejich příkladem je těžebna žáruvzdorných jílů – Jáma Zelená u Skalné. Rozsáhlý výzkum probíhá na další z představovaných lokalit, na hnědouhelných výsypkách v Sokolovské pánvi. Poněkud odlišné prostředí mají rudné výsypky na Jáchymovsku a odvaly u Michalových Hor. Představíme vám také zatopené kamenolomy u Políkna a u Albeřic, opouštěné

rudné dobývky v Krušných horách kolem Přebuze, Jelení, Perninku, Potůčků, Horní Blatné, Bludné a Hřebečné nebo rýžoviště podél potoka Černá u Božího Daru. S pohyblivými biotopy odkaliště se seznámíme na aktivních odkalištích u palivového kombinátu ve Vřesové a u elektrárny Tisová. Ukázkou pokročilejší sukcese bude lokalita odkaliště dolu Stannum v Horním Slavkově. K nejzajímavějším antropogenním biotopům patří pískovny, což doložíme na příkladu lokality Erika. V Karlovarském kraji dosud doznívá těžba rašeliny a slatiny, ukážeme vám jak po ukončení těžby regenerují rašeliniště V Borkách u Krásna a Perninské rašeliniště.

Nebudeme se sice podrobněji zabývat zvláště chráněnými územími, je však vhodné připomenout, že stávající podoba řady z nich byla podmíněna nebo silně ovlivněna důlní a těžební činností. Patří k nim obnažené čedičové rozpady v PR Ryžovna, PP Čedičové varhany u Hlinek a v PP Rotava, teplomilné trávníky na dně lomu v NPP Komorní hůrka, specifický reliéf a mikroklima v PP Vlčí jámy, obnažený křemelinový štít v NPR Soos nebo vegetace na zbytcích odtěžených rašeliništ v NPR Božídarské rašeliniště a PR Přebuzské vřesoviště.

Společným jmenovatelem těžbou ovlivněných míst je otevřený prostor umožňující existenci konkurenčně slabých druhů ze skupiny r-stratégů. R-stratégové se rychle množí, živočichové s touto životní strategií mají mnoho pohyblivých potomků, rostliny vytváří velké množství lehkých semen. Snadno tak překonávají velké vzdálenosti a rychle osidlují volné prostory. Těmto druhům

obvykle vyhovují i hraniční ekologické podmínky, které na těžných místech zpočátku panují. Pohyblivý hrubozrný nebo jemnozrný substrát porůstají mechanicky odolné druhy rostlin (třtina křovištní, vrba jíva, vřes) a využívají jej živočichové budující nory (např. břehule říční, samotářské včely, ropucha krátkonohá). Při těžbě dochází k vyzdvižení toxických minerálů s arsenem nebo těžkými kovy, které vyhledávají specifické druhy mechorostů (měďovka Mielichhoferova) a lišejníků (mísnička nazlátlá, šálečka rezavá). V pánevních oblastech dochází při těžbě k vyplavování solí nebo železitých usazenin. Převrstvená hornina bývá často silně propustná a vysychavá, umožňuje tak existenci suchomilným organismům (bělolist rolní, kolenec Morisonův, mrvka myší ocásek). Obnažený minerální substrát bez humusové vrstvy umožňuje výskyt vzácných endomykorhizních druhů rostlin – hruštiček, plavuní a orchidejí. Tmavé horniny stejně jako holá rašelina se při osvitě silně zahřívají a jejich povrchová teplota osciluje o desítky stupňů během dne. Kolísání teplot zpomaluje uchycování semenáčků rostlin a umožňuje tak přetrvávání otevřených ploch. Na dně hlubokých lomů a rudných dobývek zase přetrvává stinné, vlhké a chladné mikroklima, které ve vyšších polohách vytváří podmínky pro růst subalpínských druhů jako je pryskyřník platanolistý a mlčičevce alpský.

Sukcese vegetace a obsazování biotopů živočichy začíná už během aktivní těžby. Procesem osídlování se zaobírá nový vědní obor – ekologie obnovy.

Pískovna v Dřenicích u Chebu. Foto Přemysl Tájek.

